

Görbe Boldizsár

Egy előjárónak mindent szabad? Avagy az előjárók által elkövetett szexuális abúzusok megítélése a bírói gyakorlatban

Bevezetés

A katonai szervezetek hierarchikusan szerveződnek, amelyet szakkifejezéssel függelmi viszonyoknak nevezünk. A függelem nem csupán a katonai szervezetek alapvető szerveződési elve, hanem meghatározó princípium az egyes katonák közötti viszonyban is. A függelmi rendszer ugyanis alapvetően kétpólusú, sajátos tartalommal bíró jogviszony, amelynek egyik oldalán a szolgálati felsőbbség, másik oldalán az alárendelt áll.

E függelmi viszonyban az, akinek joga és kötelezettsége más katonák tevékenységének irányítása előjáró vagy felettes.¹ Az előjáró e rendelkezési joga az alárendeltek felett a függelemből vezethető le. Szükséges e jogosultság biztosítása ahhoz, hogy a honvédség – illetve más katonailag szervezett szervezetek, így a rendvédelmi szervek – az Alaptörvényből és a jogszabályokból származó kötelezettségeiket, feladataikat maradéktalanul el tudják látni. A függelem biztosítja a szolgálati rend és fegyelem fenntartását, amelyből az alárendeltek engedelmességi, parancsteljesítési kötelezettsége, valamint az előjáró tiszteletének követelménye származik.²

¹ *A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény* 72.§ (1) bekezdés.

² *A Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI.30.) HM rendelet* melléklete A magyar honvédség szolgálati szabályzatának 29.3. pontja.

Fontos megjegyezni, hogy az előjáró a rendelkezési jogát, előjárói hatalmát csak a szolgálattal összefüggésben, jogszerűen, jogszabályban szabályozott módon és keretek között gyakorolhatja. Az ilyen jogszerű előjárói rendelkezéseket – például egy parancsot – a büntetőjog védelemben részesíti, ezzel fenntartva a katonai szervezetek működőképességét. Azonban az is megállapítható, hogy vannak és voltak olyan emberek, akik a rájuk bízott hatalommal nem csupán éltek, élnek, hanem vissza is élnek. Fontos ezért, hogy a jog, és különösen a büntetőjog fellépjen ezekkel az előjárói hatalmasságokkal szemben, és védje az alárendeltek emberi méltóságát és egyéb jogos érdekeit.

Fontos tehát, hogy az alárendeltek jogai, érdekei ebben a függőségi helyzetben is biztosítottak legyenek az előjárói hatalommal szemben. Az előjárónak nem szolgálja, kényének-kedvének kiszolgálója az alárendelt. Az előjáró a függelmi viszony ellenére tehát köteles figyelemmel lenni alárendeltje emberi méltóságára, köteles vele úgy kommunikálni, ahogy azt a szolgálati érintkezés szabályai előírják.

Tanulmányomban a katonai és rendvédelmi szervezeteken belül megvalósult szexuális abúzusokra fókuszálok. A honvédségnél és a rendvédelmi szerveknél szolgálatot teljesítő női hivatásos (szerződéses, önkéntes tartalékos) állományúakkal szemben az előjárók a függelmi helyzetet kihasználva valósítanak meg verbálisan és gyakorta tevőleges magatartásban is testet öltő szexuális zaklatást. Dolgozatomban ezt a kérdéskört vizsgálom a vonatkozó jogszabályok és a bírói gyakorlat ismertetésén keresztül.

Szexuális abúzus értékelése mint alárendelt megsértése

Az általam vizsgált esetek többségében az eljáró katonai tanácsok az előjárókat szexuális abúzusok esetén alárendelt megsértése címén vonták felelősségre. Ennek okán érdemes megvizsgálni,

hogy ez a katonai bűncselekmény miképp alkalmazható a kifejtett magatartásokra.

A védendő érték: az alárendelt emberi méltósága

A szakirodalom az alárendelt megsértése törvényi tényállásnak jogi tárgyaként egyöntetűen az alárendelt emberi méltóságát határozza meg közvetlen jogi tárgyként, védendő értéként.³ Fontos azonban azt is látni, hogy az előjáró ilyen visszaélése súlyos hatásokkal járhat a katonai szervezetre is, így helyes az a szakmai meglátás, amely a törvényi tényállás általános jogi tárgyaként a katonai rendet és a fegyelmet határozza meg.⁴ Az alárendelt megsértésének tényállását megvizsgálva láthatjuk, hogy abban e két jogtárgy inkorporálódik. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 449.§ (1) bekezdése így kezdődik: „*Aki alárendeltjét emberi méltóságában [...]*”. Egyértelműen megjelenik benne az emberi méltóság mint védett jogi tárgy. Az általános jogi tárgyat tekinthetnénk adottnak is a cselekmény jellegéből, illetve annak következményéből, hogy miként hat a szolgálati rendre és fegyelemre, azonban a Btk. 449.§ (3) bekezdését, annak is második fordulatát megvizsgálva, a jogalkotó kiemeli „*a szolgálatra jelentős hátrányt*”. A most idézett rész ténylegesen az alárendelt megsértésének minősített esetét szabályozza, azonban argumentum a maiore ad minus ha

³ TÖRÖK Zsolt: A katonai bűncselekmények, In: POLT Péter (szerk.): *Új Btk. kommentár 8. kötet*, Budapest, Nemzeti Közsolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013. 290. o.; TÖRÖ Sándor: A katonai bűncselekmények, In: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, Budapest, CompLex Kiadó, 2013. 939. o.

⁴ TÖRÖK: i. m. 290. o.; KORDA György: *A katonai és a honvédelmi kötelezettségek elleni bűncselekmények*, Budapest Zrínyi Katonai Kiadó, 1988. 169–170. o.; 769/B/2006. AB. határozat.

a jelentős hátrányt súlyosabban kívánja büntetni a jogalkotó, adott, hogy az enyhébbet is szankcionálni szándékozik.

Amint arra a bevezetőben utaltam, a katonák sajátos szabályok szerint látják el feladataikat, sajátos szerveződési elv mentén. Az egyik ilyen sajátossága a katonai szolgálati jogviszonynak egyes alapjogok korlátozásának vállalása, így például a véleménynyilvánítás szabadsága, a gyülekezési szabadság. Az Alkotmánybíróság a 23/1990 (X.31.) AB határozatához fűzött párhuzamos véleményében Sólyom László az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatban a következőket emelte ki: *„azt fejezi ki, hogy van egy abszolút határ, amelyen sem az állam, sem más emberek kényszerítő hatalma nem terjedhet túl, vagyis az autonómiának, az egyéni önrendelkezésnek egy mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany maradhat és nem válik eszközzé vagy tárggyá.”* Az Alkotmánybíróság ezzel deklarálta az emberi méltósághoz való jog abszolút jellegét, amelyet – következképpen – sem a katonai jogviszonyból eredő sajátosságok, sem az előljáró hatalma nem törhet át.

Fontos megjegyezni, hogy az emberi méltósághoz való jog anyajog, amely további jogok forrása, nevezetesen ilyen az önrendelkezési jog.⁵ Az önrendelkezési jog egyik aspektusának tekinthető a szexuális önrendelkezés joga is, amely a témánk szempontjából kiemelt jelentőséggel bír. A szexuális önrendelkezés három tartalmi elemből áll, egyrészt a nemi identitás és orientáció kialakításának szabadsága, másodsorban a nemi élet gyakorlása vagy attól való tartózkodáshoz való szabadság és végül a szexuális kapcsolatok szituációs elemeinek megválasztásának szabadsága.⁶ Noha a szexuális önrendelkezés védelmére

⁵ 9/1992. (I.30.) AB hat.

⁶ SZOMORA Zsolt: A nemi élet szabadság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIX. fejezet), In: KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt –

alapvetően a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények szolgálnak, azonban e körbe nem sorolhatók be a verbális cselekmények általi támadások, valamint a nem súlyosan szeméremsértő cselekmények. Ezutóbbiak elleni védelmet az alárendelt megsértése tényállás hivatott biztosítani.⁷

Kiemelt jelentőségű tehát katonai szervezeten belül az alárendelt emberi méltóságának védelme az előljáró hatalmával szemben. A katonai szolgálat, az előljáró többletjogosultsága – figyelemmel a citált alkotmánybírószági határozatra – nem foszthatja meg az alárendeltet emberi mivoltától, nem tárgyiasíthatja.

Az általános jogi tárgygyal, a katonai figyelemmel és renddel kapcsolatban leszögezhetjük, hogy minden előljárói hatalommal való visszaélés, önkényeskedés rombolja ezeket a belső értékeket, megingatja a katonák bizalmát az előljáróikkal szemben, és el-lenszenvet vált ki a katonai hivatással kapcsolatban.⁸

Az alárendelt megsértésének tényállása

A katonai szervezetekben érvényesülő hierarchia és előljárói hatalom csupán törvényes, jogszerű keretek között szolgálja az ezeken belül érvényesülő fegyelmet és szolgálati rendet. Az előljáró hatalma tehát csak törvényes keretek között szolgálja a katonai szervezetek társadalom számára hasznos működését. Tekintettel arra, hogy a hatalmat emberek gyakorolják, és mert az emberek a rájuk bízott hatalommal nem csupán élni, hanem visszaélni is szoktak, fontos gátat szabni ennek.

VIDA Mihály: *Anyagi büntetőjog Különös rész I.*, Szeged, Jurisperitus Bt., 2013a. 131. o.

⁷ Kb. 37/2020/18.; Kbf. 52/2020/9.

⁸ KORDA: i. m. 170. o.

A katonai szervezeteken belül a szolgálati érintkezés szabályai a Szolgálati Szabályzatban rögzítettek. E szabályok megkövetelik, hogy a katonák egymás iránt tiszteletet tanúsítsanak, viselkedjenek kulturáltan és legyenek határozottak. Azonban az előjárónak ezeknek úgy kell eleget tennie – a vizsgált tényállás vonatkozásában főképp –, hogy alárendeltjeiket emberi méltóságukban ne sértsék meg. Az alárendeltet emberi méltóságát védi tehát ez a tényállás olyan helyzetekben, amikor az alárendelt a függelmi viszony okán átmenetileg védtelen.⁹

A Btk 449.§-ban szabályozott alárendelt megsértése elnevezésű tényállás egy vétségi alapeseti alakzatot és két, eltérő büntetési tételű, minősített eseti alakzatot szabályoz büntetési alakzatban.

Alapeset: „más előtt” vagy „feltűnően durván”!

Az alapesetet az az előjáró valósítja meg, aki az alárendelt emberi méltóságát megsérti más előtt vagy feltűnően durván.

A „más előtt” fordulat teljesüléséhez az előjárón és az alárendelten kívül legalább még egy személynek jelen kell lennie a tényállás megvalósításánál. Fontos azonban kiemelni azt is, hogy ez olyan objektív ismérve a tényállásnak, amelyet az elkövetőnek fel kell ismernie, de nem szükséges, hogy a kívülálló harmadik személy – aki előtt az egyébként tényállásszerű kijelentés elhangzik – hallja, megismerje ezt a közlést vagy kijelentést, elegendő, ha ennek reális lehetősége fennáll, és ezt az elkövető tudata is átfogja.¹⁰ A „más személy” jogállása a tényállás e változatának megvalósításánál közömbös, vagyis lehet másik katona, de lehet polgári személy is.¹¹ Fontos megjegyezni, hogy ahhoz, hogy a tényállás

⁹ KORDA: i. m. 171. o.

¹⁰ EBH2011. 2382.

¹¹ TÖRÖK: i. m. 291. o.; KORDA: i. m. 171. o.; TÖRÖ: i. m. 937. o.

első fordulata megvalósuljon, a sértettnek, vagyis az alárendeltnek a jelen kell lennie, és a sértést észlelnie kell, amennyiben nincs jelen, nem valósul meg katonai bűncselekmény.¹²

A bűncselekmény második fordulata akkor valósul meg, ha az alárendelt emberi méltóságának megsértésére „feltűnően durván” kerül sor. E fordulat vonatkozásában a szakirodalom elsődlegesen a tettegességet, a tetteges bántalmazást emelik ki, azonban ezen alakzat megállapítását nem csupán az ütlegetés alapozza meg, hanem minden olyan magatartás, amely az alárendeltnek fájdalmat okoz, megalázza, megszegényíti, katonai önértetét sérti.¹³ Szintén megállapítható e fordulat abban az esetben is, ha az előljáró a női alárendelt sérelmére szexuális tartalmú, zaklató magatartást valósít meg.¹⁴

Minősített esetek

A jogalkotó kiemelt egyes olyan esetköröket, amelyek súlyosabban büntetendők az alapesethez képest. Ilyen, ha az előljáró a bűncselekményt *aljas indokból, súlyos testi vagy lelki gyötrelmet okozva, több katona előtt vagy több alárendelt sérelmére* követi el. Még súlyosabban rendeli büntetni az előljáró tevékenységét, ha a bűncselekmény *súlyos testi sértést vagy a szolgálatra jelentős hátrányt* okoz.

Aljas indok mint minősített esetet megalapozó ok akkor állapítható meg, ha az erkölcsileg elítélendő motívumból fakad.¹⁵ Ez lehet bosszú, gyűlölet, irigység.¹⁶ Így adott esetben tényállásszerű lenne az előljáró magatartása, aki női alárendelthez

¹² BH2019.5.

¹³ TÖRÖK: i. m. 291. o.; KORDA: i. m.171–172. o.; TÖRŐ: i. m. 939. o.

¹⁴ Kbf. 19/2019/8.

¹⁵ TÖRÖK: i. m. 291. o.

¹⁶ TÖRŐ: i. m. 940. o.

szexuális közeledett, aki azonban visszautasította, és ezért vele a gyakorlatok alatt megalázóan beszél, vagy akár nem megengedett fegyelmi fenyítéssel sújtja. A súlyos testi vagy lelki gyötrellem okozása lényegében a kínzásnak felel meg.¹⁷

Súlyosabban rendeli büntetni a törvény azt az esetet, ha az előjáró a tényállásszerű magatartását több katona előtt fejt ki. Látni kell, hogy az elkövetés e módja súlyosan megalázó az alárendelt számára, hiszen az alárendelt megsértésének ezen esete legalább két további katona jelenlétét feltételezi. Bármilyen dehonesztáló, megalázó megnyilvánulása az előjárónak e situációban az alárendeltet emberi méltóságában mélyen megalázza. Fontos kitétel, hogy a két vagy több katonának nem kell ugyanabból az állományból származnia, elegendő, ha függelmi viszonyok között teljesítenek szolgálatot.¹⁸ Így ezt az esetet kell megállapítani annak az előjárónak az esetében is, aki az alosztály állománya által közösen használt Viber csoportba írt konkrétan megnevezett alárendeltjének szexuális tartalmú, megalázó üzeneteket, amelyeket az állomány valamennyi tagja látott.¹⁹

Szintén súlyosabban büntetendő az előjáró, ha cselekményét több alárendelt sérelmére követi el. A tényállás e fordulata egy összefoglalt bűncselekmény, ezért különböző alárendeltek sérelmére elévülési időn belül megvalósított cselekmény egy bűncselekménynek minősül, egy eljárásban bírálандók el tekintet nélkül arra, hogy a részcselekmények azonos vagy eltérő, rövidebb vagy hosszabb időközökkel valósultak meg.²⁰ Így tényállásszerű lesz annak az előjárónak a cselekménye, aki több katona alárendeltjével szemben tanúsított szexuális zaklató magatartást.²¹

¹⁷ TÖRÖK: i. m. 291. o.

¹⁸ U. o.

¹⁹ Kb. 31/2020/18.

²⁰ EBH2010. 2216.

²¹ Kb. 20/2014/18.

Az előljáró cselekvőségét a Btk. akkor bünteti a legsúlyosabban, ha annak eredményeként az alárendelt súlyos testi sértést szenved, vagy az a szolgálatra jelentős hátrányt okoz. Ez utóbbi eredmény vonatkozásában releváns lehet, ha az előljáró olyan gátlástalan módon folytatja alárendeltje vonatkozásában a szexuális tartalmú zaklatást, hogy az félelmében nem tudja ellátni a szolgálatot.

Az alárendelt megsértése tényállás tehát részben hasonlít a köztörvényi becsületsértés, tetteges becsületsértés, rágalmazás tényállásokhoz, azonban ahhoz képes sokkal speciálisabb, hiszen sokkal szélesebb körű azoknak a magatartásoknak a köre, amely kimerítik ezt a tényállást, valamint olyan estekre is reagál, amelyekre a civil életben nincs, vagy nem tulajdonítanánk lehetőséget, pl.: megalázó, túlzott gyakorlatoztatás.²²

Tényállás egy alkotmánybíróági határozat tükrében

Egy korábbi, 2006-ban kibocsátott alkotmánybíróági határozatot is citálnék, amely az alárendelt megsértése tényállás elkövetési magatartás témájával foglalkozik. Az Alaptörvény a Záró és egyes rendelkezések rész 5. pontjában deklarálja, hogy az Alaptörvény hatályba lépése előtt keletkezett alkotmánybíróági határozatok hatályukat veszítik, ennek ellenére mégis úgy gondolom, hogy az Alkotmánybíróság e határozata fontos és meghatározó a tényállás értelmezése kapcsán.

Az indítványozó álláspontja az volt, hogy a „feltűnően durván” elkövetési mód „viszonylagos és elvont fogalom, nehezen értelmezhető, önkényes értelmezést tesz lehetővé”, valamint „nem csupán az alárendelt feltűnően durván való megsértése sérti az emberi méltósághoz való

²² TÖRÖK: i. m. 290. o.

jogot, hanem annak bármilyen megsértése".²³ Vagyis az indítványozó megítélése szerint a jelenlegi szabályozás sérti a jogállamiság elvét, valamint szűkíti az alárendelt emberi méltóságát valójában sértő cselekmények elleni fellépés és védelem lehetőségét.

Az alárendelt megsértése tényállás egy nyitott tényállás és – mint az Alkotmánybíróság is rávilágított – „*az elkövetési magatartások az életben olyan széles körben és olyan változatos módon jelentkezhetnek, hogy azok előzetes, kimerítő felsorolása nem lehetséges. Ebben az esetben a joghézagot éppen az jelentené, ha a jogalkotó kazuisztikusan, illetve taxatívve vagy példálózóan sorolná fel a visszaélések egyéb változatait. Ezzel ugyanis alkalmat teremtene az analógia – büntetőjogban tilos – alkalmazására, vagy lefedetlenül hagyná a bűnözésben megjelenő újabb módszereket és formákat, s így megakadályozná, hogy a büntető törvény betöltse rendeltetését. Ezért az ilyen esetekben a tényállás absztrakt jellege olyan jogtechnikai megoldást jelent, amely a jogállamiság alkotmányos alapelvét nem sérti*”.²⁴

Az Alkotmánybíróság e határozatában meghatározza azokat a magatartásokat is – figyelemmel a bírói gyakorlatra –, amelyek alkalmasak lehetnek az alárendelt megsértése tényállás megvalósítására, így „*becsületsértő kifejezések alárendelttel történő közlésével, tetteges becsületsértéssel, az alárendelt tetteges bántalmazásával, az önérzetet súlyosan sértő, meg nem engedett fegyelmező eszköz vagy módszer alkalmazásával, valamint a szolgálati érintkezés bármely megalázó módjával. A bírói gyakorlat szerint tényállásszerű elkövetési magatartásnak minősül például az alárendelt szexuális életére történő szóbeli utalás; az alárendelt felé irányuló, szexuális kapcsolat létesítésére történő előljárói felhívás vagy felajánlkozás (BH1989. 466; Bf. V. 1166/1997/3.; Bfv. X. 2391/1999/2.) vagy az alárendelt beleegyezése nélküli szeméremszétséges megérintése, amely katonai életviszonyokon kívül is alkalmas a Btk. 180. § (2) bekezdésébe*

²³ 769/B/2006. AB határozat.

²⁴ 769/B/2006. AB határozat.

ütköző tetteges becsületsértés megállapítására (Legfelsőbb Bíróság Bf. V. 1175/1994/4., Bf. V. 1238/2002/4.). Az önérzetet súlyosan sértő, meg nem engedett fegyvelmező eszköz vagy módszer alkalmazása körébe tartozik, ha az alárendeltet – az egyenlő bánásmód követelményének megsértésével – származása miatt folyamatos különmunkára vezénylik (BH1981. 129).²⁵

Ebből a felsorolás jellegű meghatározásból látható, hogy az előjáró által az alárendelt szexuális életére irányuló megjegyzés, vagy szexuális kapcsolat létesítésére történő felhívás, felajánkozás, szeméremsértő megérintés kimeríti az alárendelt megsértésének tényállását. Ezt akként is megfogalmazhatjuk, hogy a katonai érintkezés keretei közé semmilyen formában nem fér bele az alárendelt irányába történő szexuális tartalmú megnyilatkozás, különösen nem a szeméremsértő érintés, tapogatás. Ez – mint az szintén kiolvasható az Alkotmánybíróság határozatából – a civil életben sem megengedhető, álláspontom szerint különösen nem megengedhető egy hierarchizált, függőségi viszonyon alapuló szervezetnél.

A szexuális abúzust megvalósító elkövetési magatartások

Az általam vizsgált bírósági ítélek vonatkozásában az elkövetési magatartások két csoportra oszthatóak: verbális és tevéleges magatartások.

Verbális elkövetési módok

Az előjárók részéről verbálisan megvalósuló elkövetési magatartások általánosságban az alárendeltek külsejére, szexuális életére

²⁵ 769/B/2006. AB határozat.

vonatkozó megnyilvánulásokban, valamint különböző szexuális viszony létesítésére irányuló szándék kifejezésében öltenek testet.

Egyes esetekben bujtatott, átvitt értelemben juttatja kifejezésre szándékát az előjáró, így a következő esetben. A vádlott ezredes és a sértett őrnagy egy további harmadik személlyel folytatott beszélgetést. A sértett őrnagy nő egy történetet mesélt, azonban abban elakadt, ezt segítvén a vádlott ezredes „kisegítette”, mire a sértett őrnagy hozzátette: „*a számból vette ki a szót, ezredes úr*”. Erre a vádlott ezredes azt válaszolta, hogy „*oda mást is betennék*”. Az eljáró bíróság katonai tanácsa az ügyben egyértelműen megállapította, hogy jelen kontextusban a vádlott ezredes megnyilvánulása, vagyis az „*oda mást is betennék*” kifejezés egyértelműen szexuális tartalmú, és ezzel az őrnagy részére az orális szexuális aktus igényét lehetőségét „kínálta fel”.²⁶ Úgyszintén ebben az ügyben a vádlott ezredes többször tett szexuális ajánlatot a sértett törzsszászlósnak. Egy alkalommal a vádlott a folyósón közölte, hogy a sértett szolgálati helyiségébe igényelt ágyat használat előtt „*csapatpróbázni kell*”, és megkérdezte a sértettet, hogy mikor lesz legközelebb szolgálatban, utalva arra, hogy vele kívánja kipróbálni az ágyat.²⁷ Az ügyészség álláspontja szerint az előjárónak e katonai szlengbe bujtatott szexuális vagy legalábbis a katonai érintkezési szabályokat messze meghaladó felajánlkozása alkalmas volt az alárendelt megsértésének megvalósítására. Azonban a bíróság részben bizonyítottság, részben bűncselekmény hiányában elsőfokon felmentette e vádpont alól a vádlott ezredest.²⁸

Az elkövető előjárók azonban gyakran teljes nyíltsággal, gátlástalan módon közlik szexuális vágyaikat. Ily módon fejtette ki magatartását az az osztályvezető alezredes vádlott is, aki

²⁶ Kb.103/2017/15.

²⁷ Kb.103/2017/15.

²⁸ Kb.103/2017/15.

az alárendeltjéhez a következő kijelentéseket intézte: „*ott van a dugós kanapé, majd csinálok neked gyereket, ha már a férjednek nem sikerült*”, „*bevallnál szexpartnernek?*”.²⁹ Ugyanez a vádlott egy másik alárendeltjéhez pedig a következőket: „*Dugjunk?*”, „*Dugjunk már!*”, „*Biztos kényszerből megy otthon a szex.*”³⁰ Egyértelműen megállapítható, hogy ezek a kifejezések a női alárendeltek emberi méltóságukban, női mivoltukban mélyen megalázzák.

Ugyancsak ezt az elkövetési módot követte az az alosztályvezető rendőr őrnagy, aki az alosztály állománya részére létrehozott Viber csoportban a sértett rendőr őrmester által megszövegezett, a férfiak nemi szervének méretével viccelődő képre reagált.³¹ A Viber csoportnak mintegy 40 fő hivatásos állományú tagja volt. A képre a vádlott őrnagy is reagált, aki a sértettet becenevén szólítva a közös csoportba beírta „*szopni fog!!!!!! :)*”. A sértett erre visszakérdezett, „*Még több ... tér? :)*”, amelyre a vádlott azt reagálta, „*Az csak az előjáték :)*”. A sértett erre úgy reagált „*Nem gáz, inkább a talpam kopjon el, mint a térdem :)*”, amelyre a vádlott őrnagy azt válaszolta, „*Térdig fog :)*”. A vádlott őrnagy e magatartásával már az alárendelt megsértésének minősített esetét is megvalósította – mint arra már korábban utaltam –, hiszen az idézett beszélgetés az alosztály többi hivatásos állományú tagjai előtt folyt. Kétség sem fér hozzá, hogy az előljáró magatartása szexuális tartalmú, hiszen mint az az ítéletből is kiderül, a vádlott őrnagy korábban szexuálisan próbált közeledni a sértett őrmester irányába, aki azonban ezt a fajta közeledést visszautasította.³² Másrészt az előljáró ilyen minőségű megnyilvánulást alárendeltjeivel szemben nem engedhet meg magának, tekintettel annak feltűnően durva mivoltára.

²⁹ Kb. 97/2017/18.

³⁰ Kb. 97/2017/18.

³¹ Kb. 31/2020/18.

³² Kb. 31/2020/18.

A verbális cselekmények egy másik csoportját képezik azok az esetek, amelyeknek ugyan nem szexuális cselekmény folytatására utalnak, de túllépi a szolgálati érintkezés szabályait, a női alárendeltek privát szféráját sértik, és női mivoltukra ugyanúgy megalázó hatással vannak. A bíróság ekképp értékelte annak a vádlott ezredesnek a megnyilvánulását, aki egyik női alárendeltjétől megkérdezte, hogy „*Borotválod a nemi szerveved?*”, illetve egy másik női alárendeltjétől, hogy milyen fehérneműt visel.³³ E körbe sorolhatóak azok a megjegyzések is, amelyek az előljáró és alárendelt közötti függelmi viszony miatt nem tekinthető böknek, így különösen az alárendelt melleire, külsőségeire vonatkozó megjegyzések.

A tevőleges magatartások

A szexuális abúzusok rendkívül gátlástalan módját testesítik meg azok a magatartások, amelyek a verbalitáson túl nem kívánt, illetlen érintésekben, tevőleges úton is megvalósulnak.

Ekként tevőlegesen valósította meg az alárendelt megsértését az az őrnagy, aki a főhadnagy sértettnek címezve, több személy – közöttük egy alezredes – előtt a következő megjegyzést tette: „*Nézzenek oda! [a sértett neve] hogy kikupálódott!*”, majd egyik kezével elkezdte a sértett szoknyáját felhúzni.³⁴

Ugyancsak hasonló magatartást tanúsított az a rendőr előljáró, aki gátlástalanul és huzamosabb időn át abuzálta így női beosztottjait. Ezek nem kívánatos ölelésekben, csókolgatásokban, váll, comb érintésben, mellének, fenekének érintésében öltöttek testet.³⁵ A vádlott egy alkalommal oly módon közeledett a sértett

³³ Kb. 97/2017/18.

³⁴ Kb. 97/2017/18.

³⁵ Kb. 13/2009/29.; Kb. 20/2014/18.

felé, hogy rálökte a sértettet a vádlott irodájában található heverőre és rá akart feküdni, ebből a sértett akként menekült meg, hogy kimászott alóla és kiszaladt a vádlott irodájából.³⁶

Az említetteken már túlmutat annak a volt büntetés-végrehajtási biztonsági osztályvezető ügye, aki a szolgálati gépjárműben utazva a sértett őrmester combjai közé nyúlt oly módon három alkalommal, hogy nadrágján keresztül egyszer szeméremtestét is megérintette.³⁷ Rendkívül megalázó módon egy alkalommal egy másik sértett mögé lépve – akit egyébként többször abuzált már nemkívánatos érintésekkel – annak haját bal kezére tekerve, jobb kezével a zubbony részén benyúlva megérintette a sértettet a hasán.³⁸

A verbális cselekményektől eltérően ezek a magatartások az alárendelt emberi méltóságában való megaláztatottságát fokozzák, hiszen ezek megvalósítása során az elkövető belép az alárendelt privát szférájába, és magatartásával hatványozottan átlépi a szolgálati érintkezés szabályait.

Egy érdekes következtetés margójára

A tényállás rövid bemutatása során megemlítettem az alapeset elkövetési magatartásait. Ennek körében szeretném bemutatni, hogy milyen furcsa következtetésre jutott egy törvényszék katonai tanácsa.

Az ügy lényege szerint a vádlott ezredes néhány havi rendszerességgel közölte a sértettel, hogy tetszik neki az alkata, a hozzá hasonló „bögyös, faros menyecskek”, emellett többször szexuális kapcsolat létesítése céljából is feljárnlkozott a sértettnel,

³⁶ Kb. 13/2009/29.

³⁷ Kb. 20/2014/18.

³⁸ Kb. 20/2014/18.

amelynek keretében „hencegett” férfiasságával. A sértett ezekre nem reagált.

Az ügyészség a vádlott ezredes e magatartása okán alárendelt megsértése bűncselekmény miatt emelt vádat. A katonai tanács azonban nem látta megalapozottnak és ekként adta elő jogi érvelését az ítélet indokolásában: *„Az alárendelt megsértését – amint azt a bíróság már korábban kifejtette – az a katona követi el, aki alárendeltjét emberi méltóságában más előtt vagy feltűnően durván megsérti. [...] Az alárendelttel történő szexuális kapcsolat – amennyiben annak módja nem erőszakos vagy megalázó – nem sérti az emberi méltóságot, így jelen ügyben az alárendelt megsértésének alapjául nem szolgálhat.*

Ugyanakkor a bíróságnak a vád kimerítési kötelezettsége miatt vizsgálnia kellett, hogy esetleg más bűncselekmény megállapításának alapjául szolgálhat-e?

A Btk. 441. §-a szerinti szolgálati visszaélést az a katona valószínűsítheti meg, aki azért, hogy jogtalan hátrányt okozzon, illetve jogtalan előnyt szerezzen, szolgálati hatalmával vagy helyzetével visszaél, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg.

Jelen ügyben a vádlott – mint az alakulat parancsnoka – a vád szerint e beosztását arra használta fel, hogy megpróbálja szexuális kapcsolatot létesíteni alárendeltjeivel.

Mivel az neki – mint házas embernek – jogtalan előnyt jelenthetett volna, ezért a bíróság a cselekményeit e bűncselekménynek minősítette, és a sértettek számához igazodóan 2 rb. szolgálati visszaélés büntette miatt emelt vád alól – részben bizonyítottság, részben bűncselekmény (csapatpróbázás) hiányában – felmentette.³⁹

A katonai tanács tehát jelen ügyben arra a következtetésre jutott, hogyha az előljáró a szexuális kapcsolat létesítésének szándékát nem erőszakos vagy megalázó módon juttatja az alárendelt tudtára, az nem sérti az emberi méltóságot, ezért nem

³⁹ Kb. 103/2017/15.

állapította meg alárendelt megsértésében az előjáró felelősségét, ellenben megvizsgálta, hogy az előjáró cselekvése alkalmas lehet a szolgálati visszaélés bűncselekmény megvalósítására, hiszen – mint az az indokolásban olvasható – a beosztását és az abból eredő hatalmat arra kívánta felhasználni, hogy alárendeltjével szexuális kapcsolatot részesítsen. A katonai tanács a jogtalan előnyt a vádlott házasságban látta volna, azonban e bűncselekmény alól is felmentette.

Az elsőfokú bíróság téves jogi okfejtését a másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa természetesen korrigálta és korrekt, a kúriai gyakorlatot is magába foglaló indokolását és természetesen értelmezését adta az alárendelt megsértése alapevetének második fordulatainak ekként: *„nem osztotta az elsőfokú bíróság azon álláspontját, mely szerint az alárendelttel történő szexuális kapcsolat – amennyiben annak módja nem erőszakos vagy megalázó – nem sérti az emberi méltóságot, így az alárendelt megsértésének alapjául nem szolgálhat. Ezzel szemben a következő és a Kúria Bf.V.1.238/2002/4. számú határozatában is kifejtett ítélkezési gyakorlat szerint az alárendelt szexuális életére, nemi szervére történő szóbeli utalás, a szexuális kapcsolat létesítésére felhívás vagy felajánlkozás az alárendelt feltűnően durva megsértését valósítja meg. Ez ugyanis a szolgálati érintkezésnek olyan meg nem engedett formáját jelenti, amely alkalmas arra, hogy az alárendeltet becsületében, emberi méltóságában feltűnően durván sértse. Ez az álláspont követi a Legfelsőbb Bíróság Bf.V.1175/1999/4. számú határozatában rögzített korábban is irányadó bírói gyakorlatot. Ebből következően a fenti magatartások az alárendelt megsértésének bűncselekménye tekintetében akkor is tényállásszerűek, ha a sértett akarata ellenére négy szemközt, mások jelenléte nélkül hangzanak el.”*⁴⁰

Mint az a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsának indoklásából kitűnik, a szolgálati érintkezés kereteibe nem fér bele az

⁴⁰ Kbf. 19/2019/8.

alárendelt felé irányuló bármilyen szexuális tartalommal bíró kérdés, kérés. Ez kimondásra került a korábban idézett alkotmánybírószági határozatban is. Az elöljárók ilyen magatartása egyrésztől messzemenően túllépi a szolgálati érintkezés szabályait, másrésztől az alárendeltségbe tartozó személy számára megaláztatást jelent. Így a vádlott ezredesnek az alárendelttel történő szexuális kapcsolat létesítésére irányuló felhívása tényállásszerű és megállapítható vele szemben az alárendelt megsértése bűncselekmény.

Mi jár mindezért?

Az általam vizsgált esetekben figyelmet fordítottam az eljáró katonai tanácsok által kiszabott szankciók nemére és mértékére is. Ezt különösen fontosnak tartom, hiszen az elöljárók által elkövetett szexuális abúzusok megítélésem szerint súlyosan sértik a katonai függelmi viszonyokat, kártékony hatással vannak a rendfokozati és elöljárói tekintélyre. Ebből adódóan álláspontom szerint megkerülhetetlen annak vizsgálata, hogy az elkövetők a rendfokozatukban, illetve szolgálatukban megtarthatóak-e.

A következő táblázat az előzőekben vizsgált esetekben kiszabott büntetéseket foglalja össze, amelyeket alárendeltnek szexuális jellegű abúzussal történő megsértéséért szabtak ki.

Fsz.	Ügy száma	Fok	Minősítés	Szankció
1.	Kb. 20/2014/18.	I.	folytatólagosan elkövetett Btk. 449.§ (1) és (2) bek d)	pénzbüntetés szolgálati viszony megszüntetése
	Kbf. 19/2016/5.	II.	folytatólagosan elkövetett Btk. 449. (1), (2) bek c) és d)	helybenhagyta

KATONAI JOGI ÉS HADIJOGI SZEMLE
2023/1. SZÁM

2.	Kb. 97/2017/18.	I.	Btk. 449.§ (1) bek.	pénzbüntetés rendfokozatban visszavetés
	Kbf. 65/2018/8.	II.	helybenhagyta	pénzbüntetés mérséklése
3.	Kb. 103/2017/15.	I.	Btk. 449.§ (1) és (2) bek d)	megrovás
	Kbf. 19/2019/8.	II.	Btk. 449. (1) és (2) bek c) és d)	pénzbüntetés
4.	Kb.31/2020/18.	I.	Btk. 449.§ (1) és (2) bek c)	megrovás
	Kbf. 52/2020/9.	II.	helybenhagyta	helybenhagyta
5.	Kb. 13/2009/29.	I.	1.rb. folytatólagosan elkövetett Btk.* 358.§ (2) bek c) 3.rb. részben folytatólagosan elkövetett Btk.* 180.§ (2) bek. 2.rb. Btk.* 176/A.§ (1) bek. 1.rb. Btk.* 177/A.§ (3) bek.	1 évi szabadság- vesztés 3 év próbaidőre felfüggesztve és lefokozás
	Kbf.11/2010/7.	II.	folytatólagosan elkövetett Btk.* 358.§ (1) és (2) bek. c) folytatólagosan elkövetett Btk.* 180.§ (2)	pénzbüntetés lefokozás
	Bhar. 1215/2010/6.	III.	helybenhagyta	helybenhagyta
<i>A táblázat a szerző saját készítése</i>				
Megjegyzés		*-gal jelölt Btk. a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény		

A táblázatokból levonható az a következtetés, hogy végrehajtandó szabadságvesztés büntetést egyik vádlott sem kapott. A vizsgált esetekben látható, hogy a katonai tanácsok alapvetően pénzbüntetést szabnak ki az elkövetőkkel szemben a terhükre rótt bűncselekmények miatt. Emellett a vizsgált 5 esetből 2 alkalommal megrovást szabtak ki, amelyek közül egyet a másodfokú katonai tanács pénzbüntetésre változtatott.

Látható, hogy a vizsgált 5 esetből 3 alkalommal szabott ki a bíróság katonai büntetést vagy mellékbüntetést. Egy esetben az ügyészség másodfokon⁴¹ indítványozta a rendfokozatban visszavetést, azonban azt a másodfokú bíróság nem tartotta indokoltnak, mert álláspontja szerint a katonai mellékbüntetés alkalmazása nélkül is elérhető volt adott esetben a büntetési cél.

A katonai büntetés vagy mellékbüntetés alkalmazásának kérdése körében fontos vizsgálni az előjáró cselekvőségének milyenségét. Kétségtelen, hogy az elkövetők mindegyik esetben szégyent hoztak az előjárói intézményre, tekintélyre és az is, hogy visszaéltek a hatalmukkal, azonban mégis különbséget kell tenni abban, hogy mely kifejtett cselekvőségeknek kell maguk után vonni, az ilyen szankciót.

Megállapítható az ítéleti tényállásból, hogy abban a két esetben, amikor a katonai tanács a vádlottal szemben lefokozás, illetve szolgálati jogviszony megszüntetése katonai büntetést alkalmazott, az elkövetők elkövetési magatartása rendkívül gátlástalan volt. Ezekben az esetekben olyan magatartást tanúsítottak a vádlottak, amelyek a sértettek szexuális önrendelkezését súlyosabb mértékben sértik, hiszen egyik esetben a vádlott az alárendelt fehérműjén keresztül megérintette annak nemi szervét⁴², a másik esetben a vádlott nemcsak a sértett nemi szervét érintette

⁴¹ Kbf. 19/2019/8.

⁴² Kb. 13/2009/29. Ezt az ügyek a későbbiekben más aspektusból is megvizsgálom, figyelemmel az itt kiemelt elkövetési magatartásra.

meg, hanem annak kezét kényszerrel saját, erektált állapotban lévő nemi szervére helyezte.⁴³ Látható tehát, hogy ezek az elkövetési magatartások minőségükben sokkalta gátlástalanabbak és szeméremsértőbbek, mint más elkövetési magatartások.

Hol a határ az alárendelt megsértése és a szexuális önrendelkezést sértő bűncselekmények között?

A nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmények egyik csoportját a szexuális önrendelkezés elleni bűncselekmények (szexuális kényszerítés, szexuális erőszak, szeméremsértés) képezik.⁴⁴ E bűncselekményi kör védett jogi tárgya a szexuális önrendelkezési jog. Amint azt dolgozatom elején említettem, sok esetben a katonai tanácsok az alárendelt sérelmére megvalósított szexuális abúzust alárendelt megsértéseként értékelik. Fontos kérdésként merül fel, hol húzódik a határ az előjárói bűncselekmény és az előjáró által megvalósított szexuális önrendelkezést sértő, nemi élet szabadsága elleni bűncselekmények között.

Az egyértelműen leszögezhető, hogy e körben érintett valamennyi tényállás – vagyis mind az alárendelt megsértése, mind a szexuális önrendelkezés elleni bűncselekmények – védett jogi tárgyaként meghatározható a szexuális önrendelkezés. Míg a nemi deliktumok esetében kifejezett, konkrét jogi tárgy a szexuális önrendelkezés, addig az alárendelt megsértése bűncselekménynél az emberi méltóságból vezethetjük le a szexuális önrendelkezés védelmét.

A határ a jogi megítélés vonatkozásában a szexuális cselekmény fogalma. Az egyértelmű, hogy a korábban említett szexuális tartalmú közlések, azaz lényegében a verbális szexuális abúzus

⁴³ Kb. 20/2014/18.

⁴⁴ SZOMORA: i. m. (2013a) 130. o.

nem tekinthető szexuális cselekménynek. Így ezek jogi megítélésénél nem ütközünk különösebb problémába.

Az elhatárolás valódi problémáját a ténylegesen kifejtett cselekmények okozzák. Amint korábban bemutattam az alárendelt megsértésének bírói gyakorlatánál a tevőlegesen kifejtett cselekmények igen sokféle formában fordulnak elő, így a sértett alárendelt megölelése, megcsókolása, mellének, combjának, fenekének és szeméremtestének megérintése.

A Btk. 459.§ (1) bekezdésének 27. pontja határozza meg a szexuális cselekmény fogalma, ennek értelmében „*szexuális cselekmény: a közösülés és minden súlyosan szeméremsértő cselekmény, amely a nemi vágy felkeltésére, fenntartására vagy kielégítésére alkalmas, vagy arra irányul*”. Az általam vizsgált esetekben nem került sor közösülésre előljáró vagy alárendelt között, így a fókusz a szeméremsértő cselekményre kell helyezni.

A szexuális cselekmény fogalmilag a szeméremsértő cselekmény súlyos fokát követeli meg. Ez objektív ismérv, vagyis a szeméremsértő cselekmény súlyos jellege akkor állapítható meg, ha a sértett vagy a tettes nemi szervének megérintése megtörténik egymás közötti közvetlen testi kontaktus útján, vagy ha a tettes vagy a sértett a saját nemi szervét érinti meg.⁴⁵ Az előljáró azon magatartásai tehát, amelyek az alárendelt kéretlen megcsókolásában, illetve illetlen helyen – mell, fenék, comb – történő megfogásában öltének testet, szeméremsértők ugyan, de nem tekinthetők súlyosan szeméremsértőnek.

A másik fontos követelmény, amely szubjektív jellegű, „a nemi vágy felkeltésére, fenntartására, vagy kielégítésére” alkalmas vagy arra irányuló, súlyosan szeméremsértő cselekmény. Ez sem állapítható meg a fentebb említett esetekben, hiszen többségében mind a verbális, mind az érintéssel megvalósuló cselekvőségek

⁴⁵ SZOMORA Zsolt: Záró rész, In: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, Budapest, CompLex Kiadó, 2013b. 980. o.

elsősorban az alárendeltek női mivoltában történő megalázta-
tást, kiszolgáltatottságra utalást célozza.⁴⁶

Ezekre tekintettel a katonai szervezeteken belül megvalósu-
ló szexuális abúzus minősítése esetén elsődlegesen azt kell vizs-
gálni, hogy az előljáró cselekmény súlyosan szemérem sértőnek
tekinthető-e. Másodsorban pedig azt kell megítélni, hogy az
előljáró a cselekményt nemi vágyainak felkeltésére, fenntartására
vagy kielégítésére fejtette ki, avagy a cselekményét egyszerűen a
női alárendelteknek a női mivoltában, nőiességének megalázás
okán fejté ki.

Nézőpont kérdése?

A következőkben két bírósági ítéletet vetek össze. Az egyik a
korábbi, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény
hatálya alatt tárgyalt, míg a másik a jelenleg hatályos Btk. szerint
elbírált ügy. A két eset elkövetési magatartása rendkívül hasonló,
mégis másként felelt a két elkövető.

A tolakodó kapitányságvezető

Az ügy⁴⁷ lényege szerint a rendőrkapitányság-vezető 2007 nyara
és 2008 tavasza között az alárendeltségébe tartozó női beosztottat
különböző módokon szexuálisan zaklatta. Többször erőszakosan
magához ölelte, fogdosta, egy alkalommal rálökte az irodájában
található kanapére azzal a céllal, hogy a sértettre feküdjön. Több-
ször kifejezte a vádlott a sértett irányába, hogy mennyire szereti
és hogy mennyire szeretne vele együtt lenni. Egyik alkalommal

⁴⁶ Lásd ehhez BH1994. 522.

⁴⁷ Kb. 13/2009/29.

2008 tavaszán, miután a titkárság ajtaját kulccsal bezárta belülről, és a sértettnek a titkársági előtérből nyíló irodájába ment, ott erőszakkal átölelte oly módon, hogy lefogta kezeit és hozzászorította az íróasztalhoz. A vádlott szájon akarta csókolni a sértettet, s miután ez nem sikerült neki, lehúzta a sértett nadrágjának oldalcipzárját, majd az egyik kezével a sértett kezét megfogva azt erőszakkal ráhelyezte a nadrágjából közben kivett, erekált állapotban lévő hímvesszőjére. Ugyanakkor a vádlott a másik kezével, erőszakkal belenyúlt a sértett fehérneműjébe és megfogta nemi szervét. A vádlott a cselekményével a sértett tiltakozásának hatására és azon okból hagyott fel, hogy nevezettnek sikerült ellöknie magától. A bíróság az előjáró felelősségét alárendelt megsértésében állapította meg. Az ügy elbírálására a régi a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálya alatt került sor, így jelen elemzés pusztán hipotetikus.

Ha megvizsgáljuk az előjáró jelen ügyben tanúsított magtartását az új Btk. szabályai szerint álláspontom az, hogy cselekvőségét másként kellene minősíteni. Az előjáró magatartása alkalmas lehet a szexuális kényszerítés (Btk. 196§) megvalósítására.

A törvényi tényállás szerint szexuális kényszerítést az a személy követi el, aki mást szexuális cselekményre vagy annak elvégzésére kényszerít. E vonatkozásban alapvető kiinduló pont az előzőekben tárgyalt szexuális cselekmény.

Az előjáró cselekvősége, nevezetesen, hogy az erekált állapotban lévő nemi szervét elővette és arra a sértett kezét ráhelyezte, valamint az, hogy eközben a vádlott másik kezével a sértett nemi szervét közvetlenül fogta meg, súlyosan szemérem-sértő. A szexuális cselekmény fogalmi elemének szubjektív oldala is vizsgálándó, vagyis annak a kérdése, hogy az előjáró jelen cselekvősége alkalmas-e a nemi vágy felkeltésére, fenntartására, avagy kielégítésére. Az ügy körülményeiből annyit ismerünk, amennyi az ítéleti tényállásban szerepel, ebből megtudhatjuk, hogy az előjáró többször hangot adott annak, hogy szeretne

alárendeltjével „együtt lenni”, valamint hogy „tetszik neki”. Nemi vágyainak kielégítését támasztja alá meglátásom szerint az a tény is, hogy többször próbált az előljáró az alárendeltjével intimebb helyzetbe kerülni, többször magához ölelte, többször megkísérelte megcsókolni, adott esetben e szándéka sikerrel is járt, valamint az ominózus eset, amikor irodájában lévő kanapéra rálökve kívánt ráfeküdni. Ezek a magatartások álláspontom szerint jobban alátámasztják a szexuális, nemi vágy felkeltésének és kielégítésének szándékát, mint pusztán az alárendelt emberi méltóságának megsértését.

A következő, amit ebben a körben vizsgálni kell, a kényszerítés fennállta. A jogalkotó sajátos módon nem határozza meg azokat a cselekvéseket, amelyek a kényszerítés e változatánál relevánsak. A Btk. indokolása szerint a kényszerítés felölel minden olyan magatartást, amikor a sértett nem önként és szabadon adja beleegyezését a szexuális cselekményhez, hanem valamilyen kényszer hatására.⁴⁸ E tényállás vonatkozásában tehát a kényszerítés lényege az, hogy a passzív alanynak nincs szándékában az elkövetővel szexuális tevékenységet folytatni, azonban az a saját akaratát érvényesíti, vagyis az elkövető magatartása akaratot hajlító módon (*vis compulsiva*) hat a sértettre, és ehhez szükséges, hogy a kényszerítés formája erre alkalmas legyen.⁴⁹

A vizsgált esetben a sértett alárendeltnek nem állt szándékában az előljáróval szexuális cselekményt végezni, sőt minden egyes alkalommal visszautasította, kitért a felé irányuló erőszakos jellegű magatartások elől. Mindezekre tekintettel álláspontom szerint a vádlott fent kiemelt magatartása alkalmas lehet a szexuális kényszerítés tényállás keretében történő értékelésre. Azon

⁴⁸ *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása*, 77. o.

⁴⁹ SZOMORA Zsolt: A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, In: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, Budapest, CompLex Kiadó, 2013c. 404. o.

magatartása, hogy elővette a nemi szervét és az alárendelt akarata ellenére kezét ráhelyezte – mint korábban megállapításra került – egyértelműen súlyosan szeméremsértő cselekmény. A bűncselekmény ítéleti tényállása kiemeli, de nem részletezi, hogy a vádlott „erőszakkal helyezte rá” a sértett kezét az erektált nemi szervére. Vélelmezhetjük, hogy ez az „erőszak” egyfajta olyan kényszer lehetett, amely alkalmas volt a sértett alárendelt akaratának hajlítására, még inkább az előjáró akaratának érvényesítésére.

Az abuzáló rendőr őrnagy

Az ügy⁵⁰ lényege szerint a címzetes rendőr őrnagy mint alosztályvezető dolgozott egy – akkor még – megyei főkapitányságon. Az alárendeltségébe tartozott a három női sértett, akik közül egy hivatásos rendőr tiszthelyettes, kettő közalkalmazott. A tiszthelyettes sértetthez – értesülve annak válaszáról – többször megpróbált szexuálisan közeledni, ennek a szándékának szóban is nyomatékat adott. Emellett tevőlegesen mintegy egy év időtartamban meg nem határozható időpontokban, többször szájon csókolta, nyakát és arcát végig nyalta. Két alkalommal magához szorította erővel, ekkor egyik kezével a sértett fenekét, valamint fehéreneműjén keresztül nemi szervét megfogta, aztán szexuális aktust imitált vele. Az egyik közalkalmazott sértettel szemben hasonló magatartást tanúsított, szintén megérintette nemi szervét fehéreneműjén keresztül, miközben szorosán magához szorította. A szorításból a sértett harmadszori próbálkozásra tudta magát kiszabadítani. Emellett szóban is közölte, hogy szexuális kapcsolatot kíván létesíteni vele. Ezen túlmenően meg nem engedhető módon becézgette, így „bimbónak”, „bimbinek”, amivel egyértelműen a sértett melleire, valamint „kis csupaszna” és

⁵⁰ Kb. 23/2018/8.

„tevepatának”, amivel a sértett nemi szervére utalt. A másik közalkalmazott sértettel szemben is hasonlóan járt el, hiszen csuklójánál fogva fizikai erőt kifejtve kezeit háta mögé tette, melleit két kézzel megfogta, valamint alsó neműn keresztül megfogta a sértett nemi szervét, emellett a páncélszekrényhez szorítva megcsókolta. E második közalkalmazott sértettel szemben szintén meg nem engedhető becézési formákat alkalmazott, így „szívemnek”, „szerelmemnek” szólította. A sértettek minannyian tiltakozólag léptek fel a vádlott magatartásával szemben, egyértelműen elutasítóan. Kiemelendő körülmény, hogy a sértettek tartottak a vádlott azon kijelentésétől, miszerint a rendőrkapitány mellett dolgozó házastársa bárkit ki tud rúgatni a munkahelyéről. A katonai tanács a vádlott felelősségét folytatólagosan elkövetett szexuális kényszerítés büntettének minősített esetében.

A katonai tanács megállapította, hogy a *„vádlott szexuális vágyainak kielégítése érdekében alkalmazott fizikai erőszakot a sértettek ellenállásának megakadályozására, illetőleg leküzdése végett, azonban ez nem minősíthető akaratot lenyűgöző erőszaknak (vis absoluta), csupán akaratot hajlítóknak (vis compulsiva), ezért – élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés hiányában – csupán szexuális kényszerítés, nem pedig szexuális erőszak valósult meg vádlott részéről”*.⁵¹ Vagyis az elsőfokon eljáró katonai tanács megítélése szerint a sértetteknek a vádlott által megvalósított magához húzása, amelyből egyes sértettek – mint kiemeltem az ítélet indokolásából – harmadszori próbálkozásra vagy 5-10 másodpercet követően tudtak kiszabadulni, alkalmas arra, hogy akaratot hajlító módon, de megvalósítsa a szexuális kényszerítés eszközcselekményét, a kényszerítést.

⁵¹ U. o., Lásd ehhez: SZOMORA Zsolt: *Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XLX. Fejezetéhez*, (<https://ujbtk.hu/szomora-zsolt-megjegyzesek-az-uj-bunteto-torvenykonvy-nemi-buncselekmenyekrol-szolo-xix-fejezetehez/>)

Osztom a bíróság álláspontját, hiszen a törvény konkrét rendelkezést arra nézve, meddig kell tartania a kényszerítésnek, nem tartalmaz. Ezen ügy kapcsán megállapítható, hogy a vádlott magatartása alkalmas volt arra, hogy a sértett ne a saját akaratának megfelelően cselekedjen, hiszen átmenetileg blokkolta abban, hogy védekezést fejtson ki.

A katonai tanács emellett azt is figyelembe vette a bűncselekmény minősítésénél, hogy a hivatásos állományú sértettel nem csupán feljebbvaló-alárendelt, hanem előjáró-alárendelt viszonyban volt, valamint a hatalmi viszonyt értékelte ugyancsak a közalkalmazott sértettek esetében is, ezért a minősített esetek közül a Btk. 196.§ (2) bekezdés b) pontjában meghatározott egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyával visszaélést állapította meg.

Fontos kiemelni, hogy a katonai tanács a szexuális cselekményt extenzív módon értelmezte, hiszen így az indokolás „[...] vádlott a sértettekkel szemben nem csak több – időben elkülöníthető – alkalommal követett el zaklatást képező szexuális cselekményt, hanem alkalmanként több részcselekményt is megvalósított. Ezek megnyilvánultak a sértettek mellének, nemi szervének, fenekének, arcának megérintésében, amely tevőlegességek más-más elkövetési magatartást jelentenek, azonban természetes egységként kell ezeket értékelni”.⁵² A bíróság tehát a szexuális cselekmény fogalmába vonta ilyen módon a sértett mellének, fenekének, illetőleg arcának megérintését. Tanulmányomban ismertettem ennek jelentéstartalmát, és most erre kívánok visszautalni, vagyis a női fenék, mell, a csók a bírói gyakorlat szerint nem tekinthető súlyosan szeméremsértőnek, így a szexuális cselekmény fogalmi körébe nem értelmezhető, nem vonható.⁵³ Értelmezésemben az eljáró bíróság álláspontja szerint – mint az a kiemelt részből kitűnik – a vádlott által kifejtett kéretlen csók, mell-, illetve fenékérintés – figyelemmel talán

⁵² Kb. 23/2018/8.

⁵³ SZOMORA: i. m. (2013b) 980. o.

a kifejtett vis compulsiva kényszerre – már önmagában is megvalósítja már a szexuális kényszerítést, hiszen több részcselekményként értékeli és természetes egységet lát bennük. Álláspontom szerint – figyelemmel a szexuális cselekmény fogalmára – a fő motívumnak a sértettek nemi szervének megérintésének kell lennie, ugyanis ez a fajta cselekvőség súlyosan szeméremsértő. A vádlott által kifejtett csók, mell-, illetve fenékmegfogás pedig inkább a nemi vágy – mint a szexuális cselekmény szubjektív elemének – fennálltát támasztja alá.

Lényegében e körben azt kívántam kiemelni, hogy az illetlen, nem kívánatos érintés, tapogatás – figyelemmel az alárendelt megsértésénél citált ügyekre – nem alkalmas önmagában a szexuális kényszerítés megvalósítására. Erre a következtetésre jut Gyulai Dániel is, hiszen Szomora Zsolt véleményét egybehangzóan kifejti, hogy önmagában a mell beleegyezés nélküli megfogása nem tekinthető súlyos szeméremsértésnek, és nem minősül szexuális cselekmények, azonban ha ezek a szeméremsértő cselekmények – figyelemmel a fenti esetre, így csók, mell és fenék megérintése – egyidőben, egyszerre történik a súlyos szeméremsértő cselekmény megvalósításával (nemi szerv megérintése) beolvadnak a szexuális cselekmény fogalmába.⁵⁴

A sértettek helyzete

Kiemelten fontosnak tartom ezekben az esetekben a sértettek helyzetét, hiszen kettős szempontból is „hátrányos” helyzetben vannak. Egyrésztől egyes esetekben számtalan sztereotípiá, valamint

⁵⁴ GYULAI Dániel: Az intimitás tiltott határai, avagy a szeméremsértés elhárítása a szexuális cselekmények fogalmától és a becsületsértés tényállásától, *Jog és Állam*, 2018/24. 151. o. (https://ajk.kre.hu/images/doc5/konferencia/merge_from_ofoct_19.pdf)

az egyenjogúságukat vitató kérdéssel kell szembetalálkozniuk egyes esetekben, hiszen a katonai pálya alapvetően férfias közeg, másrésről a függelmi viszonyból származó hierarchia miatt, amelyben az alárendelt függőségi, kiszolgáltatott helyzetben van az előjáróhoz képest.

A vizsgált esetekben megfigyelhető, hogy az elkövetők által kifejtett magatartások alapvetően megalázó jellegűek, nem csupán a kéretlen érintések, szóbeli szexuális ajánlatok okán, hanem a szolgálati érintkezés szabályait túllépő megszólítások miatt is.

Megfigyelhető továbbá az esetek nagy többségében a félelem jelenléte a sértettek részéről. A félelem több mindenből fakad, mint az az ítéleti tényállásokból is kitűnik, hiszen bizonyos esetekben félnek a zaklató előjáró bosszújától, megtorlástól⁵⁵, további zaklatásától⁵⁶, de egyes sértettek attól is tartanak, hogy nem hisznek nekik.⁵⁷

Fontos azt is látnunk, hogy e bűncselekmények elkövetési magatartása, legyen az az alárendelt megsértését megvalósító

⁵⁵ Kb. 23/2018/8. „Mindhárom sértett elmondta emellett, miszerint nem csak vádlott visszavágásától tartva hallgattak sokáig az őket ért inzultusról, hanem szerepet játszott ebben az is, hogy – előttük is ismertén – vádlott házastársa jelentős pozíciót töltött be a főkapitány mellett, így hitelt adtak annak a vádlotti, kérkedő vagy fenyegető kijelentésnek, mely szerint a házastársa bárkit el tud távolítani a rendőrségtől.”

⁵⁶ Kb. 97/2017/18. „[...] Emlékezett arra, amikor a sértettet sírás közeli állapotban találta a szobájában, aki beszámolt róla, hogy a vádlott szexuálisan felajánlkozott számára, emiatt kérte, hogy ne hagyják egyedül többet a vádlottal.” Kb. 20/2014/18. „A két kollégánót lelkiileg megviselte az eset, bármikor szóba kerül és kérdezgetve vannak, remegnek. Nem mernek félnek a vádlott őrnagyhoz felmenni az irodába, illetve ott tartózkodni, nehogy bármi inzultus érje őket.”

⁵⁷ Kb. 23/2018/8. „Joggal tarthatott tőle, hogy akkor odakerült dolgozóként nem adnak hitelt állításának egy magasabb, alosztályvezetői pozíciót betöltő tiszttel szemben, így nyilvánvalóan nem akarta megkockáztatni munkahelyének elvesztését.”

kéretlen mell-, fenék-, arcérintés, csók vagy a szexuális kényszerítést kimerítő bármely cselekvőség, komoly pszichés kárt okoz a sértetteknek, amely nem csupán a munkahelyi viselkedésére, munkavégzésre lesz kihatással, hanem a magánéletére is, hiszen alapvetően a hallgatásuk mögött – a cselekmények megalázó jellege miatti – szégyen is meghúzódik.

A cselekmények elkövetésének helyzetét figyelembe véve megfigyelhető, hogy az elkövetők alapvetően úgy választják meg a helyzetet, hogy a sértettel kettesben legyenek, ez történhet úgy, hogy az elkövető megy be a sértett irodájába vagy épp fordítva, a sértett rendeli az irodájába. Mivel ezekre az inzultusokra négy-szemközt kerül sor, a bizonyításuk nehezebb, mind az alárendelt megsértése esetén a feltűnően durva fordulathoz, mind a szexuális kényszerítésnél. Erre utalva rögzíti a katonai tanács egy ítéletében az alábbiakat: *„Kétségtelenül megtehették volna azt is a tanúk, hogy mobiltelefonnal felveszik a vádlott szavait, de nyilván nem tudnak egy büntetőjogász szemével gondolkodni, hogy milyen hasznos lehet, ha van felvétel [...]”*⁵⁸ Ezzel lényegében azt mondja ki a bíróság, hogy ilyen szituációkban a sértettek a sérelmükre elkövetett verbális abúzusokkal szemben hangfelvétel formájában is védekezhetnek. A sértetteknel az előjárók által kifejtett cselekményekkel szembeni védekezésképp megfigyelhető több esetben az elmenekülés, az ölésből, szorításból való kibúvás. Valamennyi esetben megfigyelhető, hogy a sértettek verbálisan próbálják az elkövető tudtára hozni, hogy nem kívánatos számukra a szolgálati érintkezés szabályait átlépő, gyakorta megalázó jelleget öltő közeledése.

Következésképpen hangsúlyt kell fektetni az áldozat védelemre. Az áldozatvédelem, az alárendeltet ért sérelem álláspontom szerint felül írja a függelmi viszonyt és a szolgálati utat. Erre tekintettel osztom a bíróság azon véleményét, amely szerint *„[...] bűncselekmény bejelentése esetén nem kell a szolgálati utat be-*

⁵⁸ Kb. 97/2017/18.

*tartani, ha a feljelentett a szolgálati előjáró [...]”.*⁵⁹ Biztosítani kell az alárendeltet arról, hogy az emberi méltóságukat és témám szempontjából hangsúlyos szexuális önrendelkezésüket sértő cselekmények feljogosítják őket arra, hogy a szolgálati utat megkerülve jelentsék az őket ért sérelmeket. Ezzel elejét tudják venni az ellenük irányuló további zaklatásoknak, de szolgálják a katonai szervezet érdekét is, hogy felfedik az előjárói hatalommal visszaélő, az alárendeltjeiket tárgyiasító előjárókat.

Összegzés

Tanulmányomban a katonai szervezeteken belül megvalósuló szexuális abúzusok értékelésére kívántam felhívni a figyelmet, amelynek keretében a vonatkozó jogszabályok, tényállások ismertetésén túl hangsúlyt kapott a judikatúra bemutatása is. A téma megállapításom szerint kardinális jelentőségű éppen ezért szükséges bizonyos végkövetkeztetéseket levonni, a kifejtetteket összegezni.

Fontos elhatárolási alap a vizsgált esetekben a cselekmények szeméremsértő jellegének foka, ugyanis, ha a zaklatást megvalósító előjáró szeméremsértő cselekménye nem éri el a súlyos fokot, nem tekinthető büntetőjogi értelemben szexuális cselekménynek. A bírói gyakorlat, amint arra rávilágítottam, a női mell, fenék, comb érintését, kéretlen csókot szeméremsértőnek tekinti, de nem súlyos fokú, következésképpen azokban az esetekben ahol az elkövető szeméremsértő magatartása nem súlyos fokú, alárendelt megsértését állapítja meg a bíróság. Fontos kérdés még e körben a cselekménynek az elkövető szexuális vágyára gyakorolt hatása. Vagyis ahhoz, hogy a szexuális kényszerítés megállapítható legyen az alárendelt megsértése helyett, vizsgálni

⁵⁹ Kb. 97/2017/18.

kell, hogy az abuzáló magatartás szexuális vágyának valaminő ki-elégítésére szolgált-e, avagy szimplán a női alárendelt megalázását, női mivoltában való megsértését célozza. Ez utóbbi esetén kétség sem fér hozzá, hogy az alárendelt megsértése bűncselekményt kell megállapítani. Azonban azt gondolom, hogy abban az esetben is az alárendelt megsértésének megállapításának van helye, ha nem súlyosan szeméremsértő magatartást fejt ki az elkövető, vagyis in concreto megfogja alárendeltjének mellét, de nem a megszegyenítés célzatával, hanem szexuális vágyának felkeltésére. Ebben az esetben a szexuális cselekmény megállapításának az objektív oldala, vagyis a cselekmény súlyosan szeméremsértő volta hiányzik. Összegezve az mondható, hogy addig a pontig, amíg nem lép az elkövető magatartása objektíve és szubjektíve a szexuális cselekmény fogalmi keretei közé, terhére nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmény nem, csupán előljárói bűncselekmény állapítható meg. Álláspontom szerint – figyelemmel az elemzett 769/B/2006. AB határozatra, valamint a kialakult bírói gyakorlatra – jelen esetekben nem lehet alkalmazni a szeméremsértés szubszidiárius alakzatát – Btk. 205.§ (3) bekezdését –, hiszen az nem reagál a speciális katonai viszonyokra, másrésről az alárendelt megsértése bűncselekmény annak alanyai miatt lex specialis. Megítélésem szerint azonban érdemes lenne az alárendelt megsértésének mind alapeseti, mind minősített eseteinél a büntetési tétel emelése. Ezt arra alapozom, hogy míg az említett szubszidiárius szeméremsértést, amelybe beletartozik az akár szexuális célzattal, akár azt mellőzve történő mell-, fenékérintés, a jogalkotó kettő évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni, addig az alárendelt megsértésének alapesetét egy évig terjedő szabadságvesztéssel. Álláspontom szerint ezutóbbi esetben értékelni kell a büntetési tétel emelésében, hogy az előljáró a hatalmával visszaélve valósítja meg ezeket a cselekményeket.

Kardinális kérdés, hogy miként reagál az előljárók ilyen jellegű magatartására a katonai igazságszolgáltatás. Az előljárók

által megvalósított magatartások egyértelműen szégyent hoznak a katonai rendfokozatra, az előjárói tekintélyt rombolják, és megingatják az alárendeltek bizalmát az előjárók felé. Ezek a következmények pedig egységesen gyengítik a katonai szervezet működését. A katonai életviszonyok között az alárendeltekre egyébként is nagy pszichikai nyomás hárul, hiszen fegyelmi illetve büntetőjogi felelősséggel tartoznak azért, hogy a rájuk bízott, nekik paranccsal meghatározott tevékenységet megvalósítsák. Ezt a pszichés nyomást még fokozhatja egy abuzáló előjáró személye. Ha az alárendelt fél az előjárója elé menni, vele kettesben maradni, mert már korábban abuzálta, zaklatta, molesztálta, és tart attól, hogy ez újra be fog következni, ez utóbb a katonai szervezet érintett részlegének a megbénulásához is vezethet, amely szintén rombolja az érintett szervezet hatékonyságát, a szolgálati rendet és fegyelmet. Ez az előjáró felelőssége.

Az előjáró felelőssége az is, hogy ne csak betartassa, hanem be is tartsa a katonai érintkezésnek az általános szabályait. Fontos, hogy ismerje hol a határ, mit tehet meg és mit nem. A szexuális cselekmények, a szexuális jellegű megjegyzések, a szexuális kapcsolatra való felajánlkozás, az alárendelt szexuális életére vonatkozó, a szexuális önrendelkezés körét sértő kérdések, kijelentések egyértelműen tilalmazott kategóriába tartoznak. Nem férnek bele a szolgálati érintkezés szabályaiba. Akkor is tilos ilyen tartalmú kijelentéseket tenni, ha annak nincs szexuális célzata, hiszen általánosságban is sértő, megalázó.⁶⁰ A szolgálati érintkezés során is mindkét félnek, tehát mind az előjárónak, mind az alárendeltnek tiszteletben kell tartania a másik emberi méltósághoz való jogát.

Végül kiemelten fontos, hogy a sérelmet szenvedett alárendeltek védelemben részesüljenek, melyben fontos szerepe van az alakulat vagy más szervezeti elem vezetőjének. Biztosítani kell

⁶⁰ Kb. 82/2019/10.

azt a csatornát az alárendelt számára, ha sérelmére a jelen dolgozatban tárgyaltakhoz hasonló jellegű cselekvéseket valósítanak meg. Fontos valamennyi jogi tájékoztatóban, amelyet az állomány részére tartanak, kihangsúlyozni, hogy az őket ért sérelem esetén a szolgálati utat megkerülve is jelezzék az szexuális – de természetesen más – jellegű abúzusokat.

MŰHELY